

maar werd ook, uiteraard eveneens in eerste instantie, onroerend goed getransporteerd. Overigens werd niet alleen in Zutphen, maar ook in Lochern, in een voorbeeld uit 1508 door de richter als vertegenwoordiger van de landsheer, heimaal gehouden.

In zijn proefschrift liet Kuys expliciet kwesties van sociale afkomst, carrièreverloop en onderlinge familiebanden, kortom het privébestaan van de ambtsdragers buiten beschouwing. In de studie over Zutphen heeft hij de sociale en tevens de politieke positie van de ambtmannen wel nader bekeken en een poging gedaan tot kwantificatie van de beschikbare gegevens. Heel verrassend is de uitkomst niet: de prestigieuze (en nogal wat eigen kapitaal vereisende) functie van landdrost was voor leden van de ridderschap gereserveerd, met een hoog percentage oude adel. De schouten van Zutphen waren evenals de ondergeschikte richters overwegend van ministeriale komaf. Vanzelfsprekend hadden de politieke troebelen die Gelre plachten te teisteren hun weerslag op de benoemingen van de landdrost; bij de andere functionarissen was dit niet aantoonbaar. Tot omstreeks 1460 was de landdrost kennelijk niet slechts vertegenwoordiger van de landsheer maar werd hij ook gezien als vertegenwoordiger van de ingezetenen van het kwartier; daarna werd hij een zuiver landsheerlijke overheidsdienaar.

Meer dan in de studie over Nijmegen geeft Kuys zich in die over Zutphen over aan hypothesen — bijvoorbeeld inzake de kracht van het landsheerlijke gezag en de omkoopbaarheid van de ambtsdragers — en bovendien aan een neiging tot omslachtigheid en herhalingen die op den duur wat irriteert. Maar het tweede boek vormt een nuttig complement van het eerste. Het eerste bevat een bijlage met chronologische lijsten van ambtmannen (302-364), het tweede een editie van nog ongedrukte ambtsbrieven (135-227).

J. A. Kossmann-Putto

M. Krauwer, F. Snieder, ed., *Nering en vermaak. De opgraving van een veertiende-eeuwse markt in Amersfoort* (Utrecht: Matrijs, 1994, 174 blz., f49,95, ISBN 90 5345 053 X).

Vanaf de jaren zeventig gaan steeds meer gemeenten met een oude stadskern ertoe over een archeologische dienst op te richten om op deze manier althans een deel van het zogenaamde bodemarchief te inventariseren en zo mogelijk veilig te stellen; al is dit natuurlijk de spreekwoordelijke druppel op een gloeiende plaat gezien de vele infrastructurele projecten die Den Haag nog voor ons in petto heeft. Pas in 1984 volgt de gemeente Amersfoort met zijn deels nog middeleeuwse centrum deze trend en richt eveneens een stadsarcheologische dienst in. Onderhavige publikatie behandelt de resultaten van het archeologisch onderzoek van de oude binnenstad in de periode 1984-1994. Het accent ligt hierbij op de opgraving van de hof in 1991, het plein waar sinds de middeleeuwen markt wordt gehouden. Behalve een inleidend deel bevat het boek ook een omvangrijke catalogus waarin de vondsten ingedeeld zijn naar materiaal. Enige vondstgroepen zoals leesteen, munten, mondharnen, dobbelstenen, en speelkloten kregen van de auteurs een aparte beschrijving. Het boek geeft de lezer een aardig kijkje achter de archeologische schermen. Het beschrijft het doel van het opgravingsproject op de hof, toetsing van nieuwe theorieën over de ontstaansgeschiedenis en de sociaal-economische ontwikkeling van de stad. De beperkingen die het gebrek aan tijd en geld met zich meebrengen, komen eveneens aan bod. Zo zeefden vrijwilligers bij het onderzoek op de hof 70.000 liter aarde, die vervolgens nog met een metaaldetector werd belopen. De nieuwbouwprojecten die meestal de aanleiding vormen voor opgravingen in de binnenstad dulden nu eenmaal weinig uitstel. De rond 1360 met marktafval gedempte drenkplaats op de hof bleek bij het onderzoek een ware

Fundgrube voor onze kennis over de materiële cultuur in een veertiende-eeuwse stad. Een dergelijk vondstencomplex uit de veertiende eeuw komt binnen de Nederlandse stadsarcheologie niet of nauwelijks voor. De vondsten van grote aantallen kannen en kruiken van Duits steengoed en ook luxe artikelen zoals glaswerk vormen een bewijs voor de internationale handel die de Amersfoortse (jaar)markten met zich meebrachten. Vlees en dan vooral rund- en varkensvlees speelden volgens de auteurs een hoofdrol op het Amersfoortse menu. Wie de kopers en consumenten van deze produkten waren, blijft bij dit onderzoek onduidelijk. Hoe groot was de bevolking eigenlijk en waar leefde de stad van? Op dit soort kwesties gaan de auteurs niet of nauwelijks in; het boek heeft vooral een inventariserend en beschrijvend karakter.

Dankzij al het minutieus onderzochte afval — kannen, schoenen, dobbelstenen, speelgoed, muziekinstrumenten etc. — krijgt de lezer een fascinerend beeld van het reilen en zeilen op een veertiende-eeuwse markt. Dit fraai uitgevoerde, vlot geschreven boek besluit met een uitgebreide literatuurlijst. Aanbevolen voor geïnteresseerden en studenten.

Hubert M. P. Arts

G. Verhoeven en J. A. Mol, ed., *Friese testamenten tot 1550* (Boarnerige IV, Fryske akademy 778; Leeuwarden: Fryske akademy, Fries genootschap van geschied-, oudheid- en taalkunde, 1994, xxxv + 664 blz., f70,-, ISBN 90 6171 778 7).

De Nederlandse historische wetenschap is momenteel gezegend met enkele uitgevers van oorkondenboeken die produkten op tafel leggen die behoren tot de absolute top in Europa. Nog onlangs heeft W. Prevenier in dit tijdschrift (CX (1995) 85-92) de loftrumpet gestoken over de door J. G. Kruisheer bewerkte delen II en III van het *Oorkondenboek van Holland en Zeeland* en de door E. J. Harenberg en anderen bezorgde uitgave van het *Oorkondenboek van Gelre en Zutphen*. De bewondering voor de wetenschappelijke degelijkheid van deze werken wordt wat mij betreft slechts overtroffen door het respect dat ik koester voor het doorzettingsvermogen van de uitgevers om zich elke dag maar weer te zetten aan hun filologische arbeid: in een tijd die leeft bij het moment, een niet te onderschatten prestatie.

Voor de gebruikers van genoemde oorkondenboeken heeft de nagestreefde kwaliteit ook een keerzijde: de lange tijdsduur die nodig is om dergelijke topprestaties tot stand te brengen. Zo zijn de werkzaamheden aan het *Oorkondenboek van Holland en Zeeland* door A. C. F. Koch in 1952 begonnen. Het laatste deel van dit werk (V) zal omstreeks het midden van het volgende decennium gereed zijn. Het werk aan het *Oorkondenboek van Gelre en Zutphen* 960 gestart en over een einddatum valt op dit moment niets te zeggen.

Doordrongen van het besef dat de uitgave van een kritisch oorkondenboek van Friesland wegens het daarmee gemoeide aantal manjaren geen haalbare kaart was, hebben de uitgevers van het hier voorliggende werk *Friese testamenten tot 1550*, G. Verhoeven en J. A. Mol, zich beperkt tot de uitgave van oorkonden betreffende één rechtshandeling: het testament. Een verstandige keus, want nu ligt binnen acht jaar een uitgave van een deel van het Friese oorkondenmateriaal voor ons. In *Friese testamenten* zijn 212 oorkonden uit de periode 1373-1550 bijeengebracht waarin uiterste willen zijn opgetekend van Friezen en van enkele in Friesland woonachtige niet-Friezen. De begindatum van de uitgave werd gedicteerd door het overgeleverde materiaal (van voor 1373 zijn er geen testamentaire oorkonden van Friezen overgeleverd), de einddatum is gekozen op grond van zeer praktische overwegingen: voor een omvangrijker oorkondenboek ontbraken de financiële middelen.